

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЛЕКАРЬ С. І.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри податкової політики
(Університет державної фіскальної
служби України)

УДК 341.1+346

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-31>

**СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

Держава є одним із основних учасників економічного процесу як споживач товарів, робіт і послуг. Публічні закупівлі складають значну частину світових торгових потоків, яка орієнтовно може сягати 1,5 трлн євро на рік. Ефективність публічних закупівель визначається насамперед дотриманням усіма учасниками цієї системи вимог щодо економії та справедливості під час їх організації.

Від ефективності здійснення публічних закупівель залежить успішність функціонування економіки загалом. Відповідно, актуалізується питання подальшого розвитку системи публічних закупівель та підвищення ефективності використання державних коштів з метою забезпечення українського суспільства якісними товарами та послугами. У середньому обсяги державних закупівель у країнах становлять в рамках від 10% до 25% ВВП.

Проте обсяг цих закупівель не завжди свідчить про їх ефективність, оскільки даний сектор у кожній країні має свої корупційні складники. Організаційно-інституційна система державних закупівель у різних країнах розвивалася залежно від сформованих у них бюджетної та законодавчої систем.

Найбільш зрілими закупівельними системами світу є система США, Великої Британії та ЄС. З огляду на це автором досліджуються сучасні моделі організації і здійснення публічних закупівель та формуються пропозиції щодо вдосконалення української моделі організації та здійснення публічних закупівель.

Крім того, в статті розглядається проблема регулювання міжнародного сектору державних закупівель у Європейському Союзі. У статті розглянуто ключові регіональні правові документи Європейського Союзу, такі як Директиви ЄС, та проаналізовано проблеми їх правового застосування на національному рівні. Директиви складають основу для механізму регулювання державних закупівель та координують процедури публічних торгів як для приватних, так і для державних підприємств. Директиви заохочують вільну конкуренцію в процесі торгів та стимулюють транскордонну торгівлю.

Ключові слова: публічні закупівлі, конкурсні закупівлі, тендер, реформування, адаптація.

The state is one of the main participants in the economic process as a consumer of goods, works and services. Public procurement accounts for a large part of the world's trade flows, which can roughly reach 1.5 trillion. Euro per year. The



effectiveness of public procurement is determined foremost by the compliance of all participants in this system with the requirements of economy and equity during the process of their organizing.

The success of public procurement depends on the effective functioning of the economy in the whole. Accordingly, the issue of further development of the public procurement system and increasing efficiency of the use of public funds are being actualized in order to provide quality goods and services to Ukrainian society. The average public procurement volume in the countries ranges from 10% to 25% of GDP.

However, the volume of these purchases is not always indicative of their effectiveness since this sector in each country has its own corruption components. The organizational and institutional system of public procurement in different countries has evolved depending on the budgetary and legislative systems they have formed.

The most mature purchasing systems in the world are the UK and EU systems. In view of this, the author investigates modern models of organization and implementation of public procurement and forms the proposals for improving Ukrainian model of organization and implementation of public procurement.

This paper deals with the problem of the international public procurement sector regulation in the regional trade unions in the European Union. The article examines the key regional legal documents of the European Union such as EU Directives and analyzes the problems of their legal application at the national level. The directives form the basis for the regulation mechanism of the public procurement and coordinate procedures for public bidding for both private and state-owned enterprises. The directives encourage free competition in the bidding process and stimulate cross-border trading.

Key words: public procurement, competitive procurement, tender, reform, adaptation.

Вступ. Потужним важелем впливу держави на економіку є система державних замовлень, закупівель продукції, робіт і послуг для державних та муніципальних потреб. Оскільки державні закупівлі займають значне місце у витратній частині бюджету більшості розвинених країн, то вони є дієвим інструментом управління економікою. За допомогою державних контрактів багато держав вирішують свої соціально-економічні проблеми, а також забезпечують проведення наукових досліджень, створення і впровадження нових технологій і розробок.

Ефективність публічних закупівель визначається насамперед додержанням усіма учасниками цієї системи вимог щодо економії та справедливості під час їх організації. Від ефективності здійснення публічних закупівель залежить успішність функціонування економіки загалом. Відповідно, актуалізується питання подальшого розвитку системи публічних закупівель та підвищення ефективності використання державних коштів з метою забезпечення українського суспільства якісними товарами та послугами. У середньому обсяги державних закупівель у країнах ЄС становлять від 8% у Швейцарії до 25% ВВП у Нідерландах. Проте обсяг цих закупівель не завжди свідчить про їх ефективність, оскільки цей сектор у кожній країні має свої корупційні складники. Обов'язки державних закупівель за Угодою про державні закупівлі Світової організації торгівлі (СОТ) оцінюються приблизно в 1,3 трлн євро [1]. Проте, на відміну від політики ЄС, що сприяє більшій відкритості, багато країн, які не є членами ЄС, неохоче відкривають свої ринки державних закупівель для міжнародної конкуренції.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожню карту»)» до 2022 р. передбачено, що основним напрямом реформування системи державних закупівель України є гармонізація національного зако-



нодавства з правилами Європейського Союзу. Все це зумовило актуальність нашого дослідження [2].

Аналіз досліджень і публікацій. Аспекти публічних закупівель розглядаються в роботах О. Ганчака, В. Гончарова, О. Грибовського, Д. Гризоглазова, С. Козлова, В. Колотія, В. Морозова, О.О. Покрещука, О.Є. Стародубцева, Ю.В. Фалко, Г. Файвеш, О.П. Шатковського, а також у звітах міжнародних організацій.

Постановка завдання. Мета дослідження – дослідити чинні системи державних закупівель у світі, виявити переваги та недоліки, запропонувати шляхи подальшого вдосконалення системи публічних закупівель в Україні.

Результати дослідження. Державні закупівлі не є метою урядів, а є лише інструментом втілення економічних і соціальних цілей. З появою великої кількості зарубіжної літератури щодо тематики державних закупівель до вітчизняної літератури потрапляє поняття «прок'юрмент» (англ. procurement – закупівлі). Проте це поняття з'явилося шляхом транслітерації, а тому воно означає не державні закупівлі (за кошти держбюджету), а звичайний процес закупівлі товарів чи послуг у межах як державного, так і приватного підприємства. Адже державні закупівлі у зарубіжній літературі та нормативно-правових актах називаються або «публічні закупівлі» (англ. public procurement), наприклад, у праві ЄС, або урядові/державні закупівлі (англ. government procurement) за назвою процесу держзакупівель у праві СОТ, а саме Угоді про урядові закупівлі (англ. Government Procurement Agreement, GPA). Відповідно, раціонально було б назвати процеси «публічний прок'юрмент» та «урядовий/державний прок'юрмент» [3].

Сфера державних закупівель, на думку Ф. Снайдера, дуже контроверсійна і спірна поміж інших сфер права. Це пов'язано, по-перше, з рівнем, на якому приймаються рішення стосовно державних закупівель, – наднаціональним або національним, формою закріплення таких рішень – регламенти, директиви або рекомендації та їх втілення у життя. По-друге, вплив держави на економіку може опосередковано, через державні закупівлі, породжувати явище протекціонізму [4].

Ф. Мартін висловлює думку, що не можна вважати державні органи звичайними покупцями, які шукають пропозиції за найнижчою ціною, адже вони мають певну стратегію, ідеологію, а тому можуть «вигадувати» спеціальні умови. [5].

Слід зазначити, що загалом розміщення державних замовлень в ЄС регламентується трьома рівнями законодавчого регулювання: міжнародним законодавством, законодавством ЄС і національним законодавством.

У сфері державних закупівель найбільш значними угодами є ті, що укладені в рамках Світової організації торгівлі. Державні закупівлі є важливим складником діяльності з лібералізації торгівлі у світі. 15 квітня 1994 р. одночасно, але офіційно незалежно від багатосторонніх торговельних переговорів у межах Уругвайського раунду Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ), було підписано угоду про державні закупівлі (GPA) 22 урядами, головним чином між Сполученими Штатами Америки і країнами – членами ЄС. Нині учасниками угоди GPA є більше 160 держав [6].

У межах ЄС та СОТ створено всеохоплюючу детальну регулятивну базу для державних закупівель, вартість яких перевищує певні порогові показники. Усі країни-члени повинні вносити ці директиви і положення у власне національне законодавство. Принципи і правила GPA за суттю не відрізняються від принципів і правил, встановлених у Директивах щодо закупівлі в межах ЄС, і завдяки внесеним до них змінам і доповненням мають відповідати вимогам Директив.

У 2011 році був створений оновлений текст Угоди з урахуванням сучасних умов ринку держзакупівель. Офіційно документ набув чинності у квітні 2014 р. після того, як був схвалений двома третинами країн – членів СОТ. Угода дозволяє відкривати національні ринки держзакупівель, сприяє формуванню світових ринків держзакупівель. Новий текст Угоди містить положення, що відображають позитивні сучасні тенденції у сфері державних закупівель, такі як боротьба з корупцією, активне придбання технологій із захисту навколишнього середовища та використання систем електронних закупівель.



Наступним міжнародним договором, укладеним в рамках компетенції ЄС, є двосторонні договори про асоціацію. У Договорі про заснування ЄС правова концепція асоціації знайшла своє закріплення у ст. 217 [7]. У ній говориться: «Союз може укласти з однією чи більше третіми країнами або міжнародними організаціями угоди про створення асоціації, які передбачають взаємні права і обов'язки, спільні дії і особливі процедури».

У межах компетенції зі Спільної торговельної політики такі угоди можуть передбачати створення зони вільної торгівлі, а отже – відкривається доступ до внутрішнього ринку ЄС. Такі угоди зазвичай містять положення щодо державних закупівель. Для прикладу, можна розглядати Угоду про асоціацію між ЄС та Україною (далі – УАЄС). У IV Розділі Угоди, який передбачає створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (англ. *deeper and comprehensive*), визначаються положення про транскордонні державні закупівлі [8].

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі «Україна – ЄС» (ЗВТ) передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та певною мірою – руху робочої сили. Відмінною рисою ЗВТ «Україна – ЄС» є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов'язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку. Таким чином, поглиблена та всеохоплююча ЗВТ має забезпечити поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС. Стаття 4 Угоди про асоціацію, у якій йдеться про встановлення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, частково набрала чинності 1 січня 2016 року.

Основні джерела права ЄС у сфері державних закупівель – Договір про заснування Європейського економічного співтовариства та Директиви. Під час розгляду правових основ державних закупівель необхідно аналізувати не тільки Директиви, що їх регулюють, але і контекст, в якому вони були прийняті.

Поряд з Директивами використовуються загальні положення, що містяться в Договорі, які характеризують основні принципи правового регулювання. Найбільш актуальними з погляду державних закупівель є такі: заборона дискримінації за ознакою громадянства / національності; вільний рух товарів; свобода надання послуг; свобода економічної діяльності. Загалом Договір не містить положень, які безпосередньо стосуються державних закупівель. Деякі загальні принципи права в сфері публічних закупівель були сформовані під впливом прецедентного права Європейського суду. Найбільш важливі з них в контексті закупівель: рівноправність, прозорість, взаємне визнання, пропорційність.

Виділяють чотири хвилі формування й оновлення європейського законодавства в сфері публічних закупівель, що представлені Директивами, прийнятими в 1970-х рр., з 1989 по 1993 рр., у 2004 рр. та з 2014 по 2016 рр. [9].

Першими регулюючими процедури укладення державних контрактів на виконання робіт і поставку товарів стали Директива 71/305 / ЄЕС, що стосується координації процедур укладення державних контрактів на виконання робіт [10], а також Директива 77/62 / ЄЕС, яка координує процедури на укладання державних контрактів на поставку товарів [11], і Директива 80/767 / ЄЕС, що адаптує і доповнює Директиву 77/62 / ЄЕС щодо визначених замовників [12]. Проте зазначені документи не надали бажаного впливу на рівень відкритості ринку державних закупівель тією мірою, якою очікувалося. Здебільшого вони були імплементовані в національне законодавство країн – членів ЄС не повною мірою, а норми, спрямовані на підвищення прозорості інформації про закупівлі, фактично не працювали. Крім того, встановлений термін для подачі заявки був настільки коротким, що іноземні економічні оператори не встигали подати пропозицію.

Відкриття ринку державних закупівель – складний і тривалий процес. Державний протекціонізм завжди був очевидний. Для усунення зазначених проблем у вищезазвані Директиви були внесені зміни. Директива 88/295 / ЄЕС внесла зміни в Директиви 77/62 / ЄЕС та 80/767 / ЄЕС, а Директива 89/440 / ЄЕС – у Директиву 71/305 / ЄЕС.



Основними нововведеннями стали: визначення області застосування директив, інформаційне забезпечення та умови конкуренції, закріплення прозорості процедур проведення закупівель, визначення технічних специфікацій [13; 14].

Згодом виникла необхідність в об'єднанні розрізаних законодавчих положень у двох кодифікованих документах для того, щоб громадяни Євросоюзу могли працювати з чіткими і прозорими текстами і легко орієнтуватися в своїх правах. Документ, який регламентує порядок укладання державних контрактів на виконання робіт, отримав назву Директиви 93/37 / ЄЕС14 (Директива «Роботи»), а контрактів на поставку товарів – Директиви 93/36 / ЄЕС (Директива «Товари»). Роком раніше Європейська рада прийняла Директиву 92/50 / ЄЕС про координацію процедур укладання державних контрактів на надання послуг (Директива «Послуги»). Таким чином, була сформована повна нормативна база для укладання державних контрактів [15].

Слід зазначити, що виконання робіт, постачання товарів та надання послуг у галузі водопостачання, енергетики, у транспортній та телекомунікаційній галузях регулювалися окремою Директивою 93/38 / ЄЕС. Ці Директиви діяли з 1993 по 2003 рр. і мали значний позитивний вплив на ринок державних закупівель, процедури їх проведення стали більш прозорими, а умови конкуренції – більш справедливими. За оцінкою компанії Europe Economics, проведеної на вимогу Генеральної Дирекції з Внутрішнього ринку і послуг Європейської комісії, економічна вигода, отримана завдяки застосуванню цих Директив, оцінюється в 5–25 млрд євро [9].

У 2004 році попередні Директиви були замінені двома новими Директивами Європейського парламенту, а ради, які охоплювали процедурні питання, – Директивою 2004/18 / ЄС про координацію процедур укладання державних контрактів на виконання робіт, поставку товарів та надання послуг і Директивою 2004/17 / ЄС про координацію закупівель підприємств і організацій, що функціонують на ринках водопостачання, енергетики, транспорту та поштових послуг [15, с. 42].

Останні фундаментальні зміни у законодавстві Європейського Союзу про державні закупівлі були внесені у 2014 році. Директива 2004/18 / ЄС і Директива 2004/17 / ЄС поступилися своїм місцем прийнятому в 2014 р. новому пакету директив (Директива 2014/23 / ЄС про укладання концесійних угод, Директива 2014/24 / ЄС про державні закупівлі і Директива 2014/25 / ЄС про державні закупівлі в сферах водопостачання, енергетики, транспорту та поштового зв'язку).

Попередні Директиви не встановлювали процедурних заходів для забезпечення прозорості та рівного ставлення. Таким чином, Директиви ЄС ніколи не регулювали процедури розкриття ставки та залишали це питання на розгляд національним законодавством держав – членів ЄС. Проте на протигагу такій практиці сьогодні Директиви встановлюють обов'язки для замовників вживати заходи для попередження, виявлення та усунення випадків конфлікту інтересів. Вибір заходів залишається за державами – членами ЄС, але Директивою вимагається вживати такі заходи [16].

Варто відмітити, що використання приладів та засобів електронної комунікації під час здійснення державних закупівель після перехідного періоду стало обов'язковим. Це є важливим з точки зору розвитку загальної системи електронної комунікації в межах ЄС.

Для поліпшення розвитку електронних закупівель загалом та з особливим акцентом на інвойсуванні після присудження та підписання договору нова Директива 2014/55 про електронне інвойсування в державних закупівлях була прийнята навесні 2014 року. Метою Директиви є усунення торгівельних бар'єрів, що є результатом різних правил та технічних вимог для електронного інвойсування в державах – членах ЄС. Зокрема, Директива про електронне інвойсування встановлює ряд ключових вимог стосовно змісту електронних інвойсів. Це стосується основних умов здійснення оплати та чіткого визначення кредитора та боржника. Більш важливо та відповідно до звичного підходу до торгівельних бар'єрів Директивою покладається обов'язок на замовників приймати інвойси, які відповідають стандартам ЄС щодо електронного інвойсування, що розроблені Європейською організацією



зі стандартизації. З цією метою в Директиві також передбачено право Європейської Комісії мати такий розроблений стандарт [17].

Першою державою, що започаткувала державне регулювання в секторі публічних закупівель в Європі, стала Велика Британія. Саме у Британії у 1833 р. було визначено термінологію, що застосовується і сьогодні під час укладання угод з публічних закупівель.

На національному рівні система публічних закупівель була впроваджена у Великій Британії в середині 80-х років ХХ сторіччя. В 1984 р. були прийняті «Рекомендації по конкурсних закупівлях», а у 1990 р. при Казначействі Сполученого Королівства було створено Центральну установу по закупівлях – центральний методичний і контролюючий орган. Для функціонального розподілу повноважень було створено відділ стратегії закупівель в уряді. У кожному міністерстві є департамент тендерної роботи для забезпечення загальних потреб усіх департаментів і територіальних підрозділів. Для забезпечення своїх специфічних потреб департаменти проводять закупівлі самостійно. Для поточних дрібних витрат чиновникам тендерних підрозділів видаються електронні корпоративні кредитні картки на обмежені суми [18, с. 32–33].

Низка специфічних особливостей під час організації закупівельної діяльності в процесі витрачання коштів в процесі розміщення державного замовлення можна зустріти і в практиці Німеччини. Особливість німецького законодавства в його каскадності. Послідовність та підпорядкованість нормативних приписів така: спочатку ухвалюється базовий закон стосовно державних закупівель – це «Закон проти обмеження конкуренції», який часто називають основним законом ринкової економіки, оскільки він регулює конкуренцію. Наступним рівнем йдуть підзаконні акти. І якщо положення в законі не змінюються десятиліттями, то підзаконні акти безперервно модернізуються [19, с. 129].

Федеральні землі при цьому мають і власне законодавство по держзакупівлях. Велика увага в Німеччині приділяється залученню до участі в конкурсах суб'єктів малого бізнесу, які часто виграють великі замовлення. Цьому сприяє і використовується тут модель обмеження монополізації, коли частина замовлення крупної фірми, що виграла конкурс, пропонується конкурентам за цінами, запропонованими монополістом [20].

Це має два позитивні наслідки: по-перше, держава нічого не втрачає, роблячи поступку малому бізнесу; по-друге, малі фірми не розоряються в довгостроковому періоді. Неформально є правило про неприпустимість того, щоб монополіст-замовник породжував би монополіста-виконавця.

У Німеччині діє жорстке державне регулювання ціноутворення, метою діяльності державних установ та контролюючих органів є боротьба з демпінгом. При цьому існує офіційна практика ведення «чорних списків» корумпованих фірм, до якого фірма не потрапляє назавжди, існують критерії виключення зі списку; особливо цікаві ситуації, коли фірма, що провинилася, виявляється виробником-монополістом [21].

Відмінна від інших система організації держзакупівель склалася у Франції, що пояснюється специфікою системи державних фінансів цієї країни. З 30-х рр. ХХ ст. у Франції існує Національне агентство торгів, але його роль як регулятора закупівель окремих міністерств усе більш скорочується. До його складу входять адміністративний відділ, який займається розробкою нормативної документації; економічний відділ, який аналізує ступінь впливу державних закупівель на стан національної економіки; технічний відділ, який відпрацьовує технічні специфікації для проведених конкурсів; ціновий відділ, який проводить маркетингові дослідження і готує відповідні рекомендації. У складі Агентства є також Секретаріат, функціонально підвідомчий міністерству фінансів [22, с. 20–21].

Державні організації Франції двічі на рік публікують списки (номенклатуру) продукції, яка виставляється на торги в майбутньому півріччі. Таким чином, постачальники мають можливість зарезервувати виробничі потужності під державне замовлення. Для Франції характерне створення спеціальних комісій, які вибірково перевіряють правильність укладання контрактів. Кожне відомство і кожен орган влади формують власний підрозділ по закупівлях з функціями укладання контрактів та контролю за їх виконанням. Здійснюється політика попереднього повідомлення зацікавлених постачальників про майбутні закупівлі для потреб органів управління.



Підсумовуючи, зазначимо, що незважаючи на багаторівневу нормативну основу правового регулювання публічних закупівель у різних державах ЄС, кожна з них має істотні відмінності, що впливають зі специфіки правової системи держави, сформованих у суспільстві звичаїв ділового обороту та ментальності нації. Європейці вкрай обережно ставляться до обмеження договірної свободи, навіть у публічних закупівлях, і не сприймають різного роду обтяження і змови, хоча вони присутні в господарському обороті. Українські товаровиробники, що мають намір вийти на ринки ЄС, мають враховувати ці особливості під час планування власного бізнесу. Крім того, українські законодавці мають зважати на сформований в законодавчій та правозастосовній діяльності ЄС досвід організації та здійснення публічних закупівель і намагатися імплементувати його в українське зважено і поступово.

Висновки. Здійснивши аналіз функціонування системи державних (публічних) закупівель у різних країнах, можна зробити висновок, що уповноважені органи влади використовують різноманітні механізми забезпечення ефективності їх організації. Це стосується, зокрема, вимог щодо проведення конкурсних торгів, розкриття інформації їх учасниками, встановлення відповідальності посадових осіб за додержання установлених законом процедур і правил тощо.

Під час застосування зазначених механізмів враховуються різноманітні інституційні чинники реалізації цієї державної управлінської діяльності (законодавчі і правові норми діяльності державних замовників, постачальників і кінцевих одержувачів відповідних товарів, робіт, послуг, культурні та етичні цінності, процедури і правила прийняття та виконання необхідних управлінських рішень щодо формування і розміщення державних замовлень тощо).

Відповідно до ч.1 ст.153 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – УАЄС) Україна зобов'язалася забезпечити поступове приведення чинного та майбутнього законодавства у сфері публічних закупівель у відповідність до *acquis* ЄС у сфері публічних закупівель [23; 24].

Вимагає особливої уваги вимога, викладена у ч.2 ст.153 УАЄС, про здійснення адаптації щодо врахування не лише відповідних актів права ЄС, але й прецедентного права Європейського Суду, що потребуватиме відповідної систематизації та вивчення практики відповідних судових органів [25, с. 92–93; 26, с. 133–134].

Реалізація завдань реформи сфери публічних закупівель на сучасному етапі забезпечує введення найбільш суттєвих принципів в нормативну та інституційну структуру законодавства України в сфері державних закупівель згідно із стандартами ЄС, що, відповідно, забезпечує можливість взаємного доступу суб'єктів господарювання до ринку публічних контрактів на закупівлю товарів центральними органами ЄС та України.

Список використаних джерел:

1. Tenders Electronic Daily. Supplement to the 'Official Journal' of the EU. URL: <http://www.ted.europa.eu>.
2. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожню карту»). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р. URL: <http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=da339cc3-3e7c-4bab-94db-e9f3fcfa3d4a>.
3. Кузнецов К.В. Прокьюремент: тендеры, конкурсы, конкурентные закупки. Москва, 2005.
4. Kierkegaard S.M. Going, Going, Gone! E-Procurement in the EU. *International Journal of Computing & Information Sciences*. 2006. Vol. 4, No 1. p. 30–39. URL: <http://tradeinterchange.com.au/Downloadable/e-procurement%20in%20the%20eu.pdf>.
5. Martin J. The EU Public Procurement Rules / Jose M. Fernandez Martin. NY : Clarendon Press, Oxford. 1996. 321 p.
6. Угода про урядові закупівлі (COT) / Верховна Рада України. Офіц. видання. URL: http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_050.
7. Treaty of Lisbon. Amendments to the Treaty On European Union and to the Treaty Establishing the European Community. *Official Journal of the European Union*. С. 306/10. 17.12.2007.



8. Угода про асоціацію між Україною та Європейським союзом. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
9. Постникова Е.В. Государственные закупки услуг в праве Европейского союза: общая характеристика и ключевые понятия / Официальный сайт НИУ ВШЭ. URL: <http://www.hse.ru/data/2011/12/26/1261528641/22-57.pdf>.
10. 71/305/EEC: Council Directive of 26 July 1971 concerning the co-ordination of procedures for the award of public works contracts / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?pos=1&hwords=&page=1&lang=en&pgs=10&nbl=3&ist=22894:cs,22893:cs,22914:cs&checktexte=checkbox&visu=#texte>).
11. 77/62/EEC: Council Directive of 21 December 1976 coordinating procedures for the award of public supply contracts / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: http://eur-lex.europa.eu/Result.do?T1=V3&T2=1977&T3=62&RechType=RECH_naturel&Submit=Search.
12. Council Directive 80/767/EEC of 22 July 1980 adapting and supplementing in respect of certain contracting authorities Directive 77/62/EEC coordinating procedures for the award of public supply contracts / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: http://eur-lex.europa.eu/Result.do?T1=V3&T2=1980&T3=767&RechType=RECH_naturel&Submit=Search.
13. Council Directive 88/295/EEC of 22 March 1988 amending Directive 77/62/EEC relating to the coordination of procedures on the award of public supply contracts and repealing certain provisions of Directive 80/767/EEC / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: http://eur-lex.europa.eu/Result.do?T1=V3&T2=1988&T3=295&RechType=RECH_naturel&Submit=Search.
14. Corrigendum to Council Directive 89/440/EEC of 18 July 1989 amending Directive 71/305/EEC concerning coordination of procedures for the award of public works contracts / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: http://eur-lex.europa.eu/Result.do?T1=V3&T2=1989&T3=440&RechType=RECH_naturel&Submit=Search).
15. Крадинов В.Д. Система государственных закупок в ЕС и подходы к оценке ее эффективности. *Финансовый журнал*. 2013. № 3. С. 37–55.
16. Муравйов В.І. Організаційно-правовий механізм реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Право України : Юридичний журнал*. Київ : 2015. Вип. 8. с. 17–32.
17. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. Збірник директив ЄС з питань державних закупівель, 2015. С. 637. URL: http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/EU-PP-Directives-Compendium_UKR.pdf.
18. Шатковський О. Організація державних закупівель у Швеції і Великобританії: уроки для України. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2008. № 2. С. 32–38.
19. Гризоголазов Д.В., Давидов І.А. Зарубіжний досвід здійснення державних закупівель. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Випуск 19. Частина 1. 2016. С. 129–133.
20. Джабраїлов Р.А., Малолітнева В.К. Гармонізація законодавства з державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС: концепція спеціальних та ексклюзивних прав. *Форум права*. 2016. № 2. С. 83–92.
21. Катроша Л.В. Зарубіжний досвід здійснення фінансового контролю у сфері державних закупівель. *Економіка та держава*. № 12. 2012. С. 48–51.
22. Попырин В.И. Опыт Франции и Германии. *Московские торги*. 2008. № 2. С. 14–26.
23. Кошечев В.А. Зарубіжний досвід замовлень для державних потреб. *Державні закупівлі України*. 2010. № 3. С. 29–30.
24. Влялько І.В. Правове регулювання державних закупівель в ЄС : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11– міжнародне право ; КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. 219 с.
25. Бублій М.П. Міжнародний досвід організації та здійснення державних закупівель. *Теорія та практика державного управління*. 2011. № 3 (34).
26. Горбатюк Я.В. Правова характеристика процедур публічних закупівель за Законом України «Про публічні закупівлі». *Юридичний вісник*. № 3 (40). 2016. С. 132–137.

